

Institutionen för tematisk utbildning och forskning - ITUF
Campus Norrköping

Berör mig – men på mina villkor

**En studie om hur pedagoger i förskolan
arbetar med beröring**

Ann Ardnell & Ylva Franzén

C-uppsats från Lärarprogrammet år 2004

LINKÖPINGS UNIVERSITET

Berör mig - men på mina villkor, en studie om hur pedagoger arbetar med beröring i förskolan.

Institution, Avdelning
Department, Division
Institutionen för tematisk utbildning och forskning
Lärarprogrammet

Datum 2004-06-15
Date

Språk

Language

- Svenska/Swedish
 Engelska/English
 _____

Rapporttyp

Report category

- Licentiatavhandling
 Examensarbete
 AB-uppsats
 C-uppsats
 D-uppsats
 Övrig rapport
_____

ISBN

ISRN LIU-ITUF/LÄR-C--04/13--SE

ISSN

Serietitel och serienummer

Title of series, numbering

Handledare

Jan Perselli

URL för elektronisk version

<http://www.ep.liu.se/exjobb/ituf/>

Titel

Berör mig – men på mina villkor, en studie om hur pedagoger arbetar med beröring i förskolan.

Title

Touch me – but on my conditions, a study on how preschool teachers work with taction.

Författare

Ann Ardnell & Ylva Franzén

Sammanfattning

Artikelserien "Hudhunger" som Dagens Nyheter publicerat under våren 2004 har varit en inspiration för oss när vi skrivit vår uppsats. Serien har belyst begreppet beröring och dess betydelse för oss människor. I litteraturgenomgången presenterar vi först begreppet beröring kopplat till barnkonventionen och förskolans läroplan, varför beröring är så viktig för oss levande varelser genom hela livet. Vi tar även upp vad beröringsbrist kan leda till och dess effekter. Vidare presenterar vi hur beröringskänslighet, eller taktilt försvar kan yttra sig och hur man kan arbeta med dessa barn som har dessa svårigheter. Det kan också finnas misstänksamhet vid beröring av barn. I det avsnittet presenterar vi varför beröring är viktigt för att motverka dessa misstänksamheter då barnen bygger upp mer förståelse för bra och dålig beröring. Slutligen tar vi upp om det finns någon skillnad mellan pojkar och flickor, hur de upplever beröring, enligt forskare.

I vår undersökning har vi gjort en enkät genom kvalitativ metod där vi undersökte hur pedagoger arbetar med beröring i förskolan. Undersökningen är gjord på fyra förskolor i två mellan stora städer i Sverige. Resultatet visar att de pedagoger som besvarat vår enkät har kunskap om beröring och beröringskänslighet. Samt att de har en positiv syn då de arbetar aktivt med beröring i form av exempelvis massage och taktila lekar. Vi anser att beröring ska vara en naturlig del i förskolans verksamhet och att vår uppsats uppmärksammar vikten av beröring och ett fortsatt arbete med beröring.

Nyckelord

Beröring, taktil stimulering, taktilt försvar

Keywords

Touch, Tactile stimulation, Tactils defens

Förord

Vår allra första hudkontakt är vår första erfarenhet av världen och den erfarenheten är även viktig för vårt senare förhållande till världen. Den som har upplevt huden som ett kärleksförmedlande membran, kommer sannolikt att använda de kontaktmöjligheter som huden erbjuder till ett kärleksförmedlande instrument både för sig själv och senare för andra. Denne person blir också sannolikt mer kontaktvänlig och har lättare att omfamna andra med utsträckta armar och en öppen famn. Den person som däremot förknippar hudkontakt med bestraffning och smärta kommer att hålla avstånd även till dem som tycker om en. För den personen blir beröring synonymt med sorg, smärta och övergrepp (Fyrand, 1996).

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
1.1 Disposition	2
2. SYFTE OCH PROBLEMFÖRMULERING	3
3. LITTERATURGENOMGÅNG	4
3.1 Vad är beröring?.....	5
3.2 Varför är beröring viktigt?	6
3.2.1 Den första beröringens betydelse	6
3.2.2 Oxytocinets verkan.....	6
3.2.3 Om du inte rör mig så dör jag	7
3.2.4 Beröringens betydelse för barnens sinnes- och språkutveckling	8
3.2.5 Taktil stimulering och taktil massage.....	8
3.2.6 Den yttre beröringen.....	10
3.2.7 Sinnenas samspel.....	10
3.3 Vad kan brist på beröring leda till?	11
3.4 Beröringskänslighet hos barn, hur kan det yttra sig?	12
3.5 Hur kan vi arbeta med barn som har svårt med beröring?	13
3.6 Hur kan vi lära barnen att skilja på bra och dålig beröring?	15
3.7 Finns det någon skillnad mellan pojkar och flickor, hur de är mottagliga för beröring?.....	16
4. METOD.....	18
4.1 Val av metod	18
4.2 Urval.....	19
4.3 Pilotstudie.....	19
4.4 Enkätundersökning.....	19
4.5 Bortfallsanalys.....	20
4.6 Diskussion av metod	21

5. RESULTAT	23
5.1 Vad tänker du på när du hör begreppet ”beröring”?	23
5.2 Vad kan brist på beröring leda till, tror du?	24
5.3 Vad är din egen erfarenhet av barn som har svårt med beröring?	25
5.4 Vad kan orsaken vara till att ett barn har svårt med beröring?	26
5.5 Hur arbetar du med barn som har svårt med beröring?	27
5.6 Finns det någon skillnad mellan pojkar och flickor när det gäller beröring, vilken?.....	28
6. RESULTATANALYS OCH SLUTDISKUSSION	30
6.1 Slutord	33
REFERENSLISTA.....	35
Bilaga 1	38
Bilaga 2	39
Bilaga 3	40

1.INLEDNING

Under våren 2004 har *Dagens Nyheter* publicerat artikelserien ”Hudhunger” som handlar om beröring. Artiklarna belyser beröringens inverkan på livet, det vill säga hur betydelsefull beröring är för oss människor. När självständighet betonas som viktigt i barns uppväxt, funderar vi på om inte den alldagliga beröringen minskar?

När vi började vår utbildning var beröring en naturlig del för oss vid kontakten med barn. Vi funderade inte närmare på hur och varför vi berörde barnen. När vi nu reflekterar över hur barn reagerar på beröring inser vi vikten av att beröra barn och att beröring inte är självklart för alla barn. Under våra egna respektive verksamhetsförlagda utbildningar i förskolans verksamhet, har vi sett både närvaro och frånvaro av beröring. Vi har bland annat uppmärksammat barn som är taktilt känsliga, det vill säga barn som har svårigheter med beröring. De är just dessa barn som vi vill inrikta oss på och vi är intresserade av hur man i förskolan kan arbeta med dessa barn. Det är viktigt att behandla andra människor som man själv vill bli behandlad, eller snarare som de vill bli behandlade. Då det gäller beröring måste vi respektera barnen, beröring måste alltid ske på deras villkor. Vi får aldrig tvinga något barn när det gäller beröring.

Vi vill undersöka hur förskolor arbetar med alldaglig beröring och med de barn som är taktilt känsliga. Vår avsikt med denna uppsats är att redan verksamma i förskolan och blivande förskollärare/lärare, ska få en djupare förståelse av vikten av beröring och hur man kan arbeta med barn som är taktilt känsliga.

1.1 Disposition

Vi har valt att dela litteraturen mellan oss då vi ansåg att vi uppnådde största effektivitet på detta sätt. De böckerna vi läste bearbetades först enskilt och sedan redovisades det som var av vikt för uppsatsen för den andre. All litteratur bearbetades sedan tillsammans då vi diskuterade och arbetade fram en sammansvetsad text. Detta arbetssätt fungerade bra då vi kände att vi var mer effektiva och på så sätt undvek dubbelarbete. De övriga delarna i uppsatsen bearbetades tillsammans då vi ville ha en enhetlig text. Texten skulle bli vår tillsammans. Enkätundersökningen delades upp sinsemellan, vi kände att det skulle bli effektivare och att det inte skulle ta lika lång tid. Själva bearbetningen gjorde vi sedan tillsammans som beskrivs närmare i inledningen till resultatet.

I vår uppsats börjar vi med att redogöra för vår litteraturstudie, litteratur som vi anser vara viktig i förhållande till beröring och relevant för att besvara vårt syfte och våra problemformuleringar. Efter litteraturgenomgången följer vår metoddel där presenteras val, urval, pilotstudie, enkätundersökning, bortfallsanalys och delen avslutas med diskussion av vår metod. Därefter följer en sammanställning av vårt resultat. Avslutningsvis diskuteras vår undersökning, kopplat till litteratur och egna erfarenheter.

2. SYFTE OCH PROBLEMFORMULERING

Vårt främsta syfte med denna uppsats är, som vi nämnt tidigare, att undersöka hur några olika förskolor arbetar med beröring. Med hjälp av en kvalitativ enkätundersökning och vår litteraturgenomgång vill vi undersöka hur förskolor arbetar med barn och de som har svårt med beröring. Vi vill att denna undersökning resulterar i uppmärksamhet för och inspiration till fortsatt arbete med beröring.

Vi har utformat följande problemformuleringar:

- Vad är beröring?
- Varför är beröring viktigt?
- Vad kan brist på beröring leda till?
- Beröringskänslighet, hur kan det yttra sig?
- Hur kan vi arbeta med barn som har svårt med beröring?
- Hur kan vi lära barnen att skilja på bra och dålig beröring?
- Finns det någon skillnad mellan pojkar och flickor, hur de är mottagliga för beröring?

3. LITTERATURGENOMGÅNG

I Norstedts svenska ordbok (1990) beskrivs begreppet beröring med följande ord: – *lätt kontakt med levande varelser el. föremål*. Med vår egen definition av beröring menar vi den dagliga kroppskontakten mellan människor i ett förskolesammanhang, allt ifrån klappar till kramar. Begreppet taktil stimulering används synonymt med vår definition av beröring och taktilt försvar använder vi synonymt med beröringskänslighet.

Det finns en stor mängd litteratur som behandlar beröring och dess betydelse för oss människor. Ämnet är behandlat av både forskare och pedagoger och flera examensarbeten är gjorda inom detta område. Vi har därför gjort en avgränsning. Sökningen i Libris på begreppet beröring gav 92 träffar den 14/4-04. Av de träffarna har vi valt ut litteratur som är mest relevant för vårt ämne. Vi har i litteraturgenomgången valt att bearbeta våra problemformuleringar. Dessa kommer nedan att beskrivas utförligt under följande rubriker:

Vad är beröring? Under rubriken ges en förklaring av begreppet beröring utifrån litteraturen samt en koppling till läroplanen för förskolan och barnkonventionen.

Varför är beröring viktigt? Rubriken belyser beröringens betydelse för människan, hur viktigt beröringen är för att människan ska överleva.

Vad kan brist på beröring leda till? Rubriken tar upp människans behov av beröring och vilka effekter beröringsbrist kan leda till.

Beröringskänslighet, hur kan det yttra sig? Under rubriken ges en förklaring på uppkomsten till taktilt försvar.

Hur kan vi arbeta med barn som har svårt med beröring? Rubriken beskriver förhållnings- och arbetssätt som pedagoger bör tänka på.

Hur kan vi lära barnen att skilja på bra och dålig beröring? Här beskrivs pedagogers förhållnings- och arbetssätt för att lära barnen att tolka olika slags beröring.

Finns det någon skillnad mellan pojkar och flickor, hur de är mottagliga för beröring? Under rubriken presenteras forskningsresultat.

I vår litteraturgenomgång kommer vi att presentera olika författare och forskare som vi anser vara centrala personer inom detta område. Som en bilaga har vi en lista med viktiga ord och

begrepp som vi finner viktiga (se bilaga 1). Anledningen till listan är att vi vill tydliggöra och underlätta läsarens förståelse. De ord i texten som vi kommer att förklara markeras med efterföljande stjärna *.

3.1 Vad är beröring?

Inledningsvis definierade vi begreppet beröring som *lätt kontakt med levande varelser eller föremål*. Vår egen definition i denna uppsats, som vi tidigare nämnt är den dagliga kroppskontakten mellan människor i ett förskolesammanhang, allt ifrån klappar till kramar. Nedan presenteras barnkonventionen och de punkter i läroplanen för förskolan som vi kopplar till vårt ämne beröring.

Barnkonventionen ger en global definition av vilka rättigheter som borde gälla för alla barn i hela världen. Varje människa under 18 år räknas som barn, om inte han eller hon blir myndig tidigare enligt den nationella lagstiftningen. Barnkonventionen innehåller 54 artiklar var av fyra är vägledande för hur helheten ska tolkas. En av dessa fyra är artikel 6 som säger att varje barn har rätt till att överleva, leva och utvecklas. Artikeln handlar om barns rätt till fysiskt, psykisk och social hälsa (www.bo.se).

I läroplanen för förskolan står det att:

- Barnet ska få möjlighet att utveckla sin kroppsuppfattning och att värna om sin hälsa och sitt välbefinnande.
- Barnet ska få stöd och stimulans i dess sociala utveckling så att det känner sig tryggt i gruppen.
- Barnet ska få stöd för att utveckla empati.
- Barnet ska få utveckla sin identitet och känna trygghet i den.
- Alla som arbetar i förskolan ska ta hänsyn till barnets olika behov och förutsättningar

(Läroplanen för förskolan, 1998).

Alla barn har från födseln ett stort behov av beröring. Det är inte tillräckligt för ett litet barn att endast få näring. Barnet behöver kroppskontakt och taktil stimulering för att fungera och utvecklas bra. Beröring är något som vi människor behöver hela livet. Att medvetet arbeta

med beröring, till exempel barnmassage*, hör ihop med värdegrunden, förskolans uppdrag och mål (Jelvéus, 1998, 2000).

3.2 Varför är beröring viktigt?

Här följer en redogörelse av beröringens betydelse för människan på det fysiska, psykiska och sociala planet. Forskaren Kerstin Uvnäs Moberg skiljer sig från de andra forskarna och författarna som vi använt oss av, då hon beskriver beröringen utifrån ett medicinskt perspektiv. Följande avsnitt är indelat i underrubriker för att tydliggöra innehållet i texten och på så sätt underlätta för läsaren.

3.2.1 Den första beröringens betydelse

Beröringens betydelse är något som forskare i många år har intresserat sig för. Det är konstaterat att beröring har en väsentlig betydelse för vår kropp och för sinnen utveckling, som vi kommer att redogöra för här nedan. Redan vid födseln och under de tidiga barnåren är beröring viktig för att de känslomässiga banden mellan barn och föräldrar ska utvecklas. Flera undersökningar har utförts med apor. En av dessa är gjord av Dr Harry F Harlow (Ayers, 1988) som påvisade detta genom studier på apungar. Studien gick ut på att de nyfödda apungarna fick lämna sina mödrar för att istället bli uppfödda av konstgjorda mödrar, som var gjorda antingen av frotté eller av ståltråd. Harlow fann att aporna som hade en moder i frotté, blev mer tillgivna. Genom att apungarna rörde vid frottén, upplevde de trygghet och det resulterade i att de blev mer lugna och vågade utforska omgivningen. De apungar som hade en moder gjord av ståltråd, kunde inte utveckla någon känslomässig bindning. Inte heller kunde apungarna uppleva någon trygghet, inte ens när modern gav dem mat. Av det drog Harlow slutsatsen att behagliga beröringsförmimmelser är avgörande för den känslomässiga bindningen till modern. Dessa undersökningar har bidragit till att påvisa beröringens betydelse, särskilt under barnets första levnadsår, dels på det känslomässiga planet, men även på det intellektuella och sociala planet (Leboyer, 1976; Ayers, 1988; Heath & Bainbridge, 2000).

3.2.2 Oxytocinets verkan

Kerstin Uvnäs Moberg är professor i fysiologi och har arbetat med medicinsk forskning i cirka 30 år. Hon är en av världens främsta experter på oxytocinet och de effekter detta hormon

har. I Uvnäs Mobergs (2000) bok *Lugn och beröring* visar hon på att hormonet oxytocin har många funktioner i vår kropp. Oxytocin är ett hormon och en signalsubstans*, som frigörs vid positiv beröring. Den hjälper till att lindra smärta, läker sår och andra skador, sänker blodtrycket och vi blir inte lika stressade när hormonet frigörs. Hormonet bidrar även till att vi blir mer avkopplade, mer sociala och mer nyfikna på vår omvärld. Vi blir också kreativa och vår förmåga till problemlösning och inläring ökar när vi inte är stressade. Även positiva tankar och minnen kan göra att hormonet frisätts. Oxytocinet ansågs tidigare vara endast ett kvinnligt hormon, då det först påträffades hos mödrar, både i samband med förlossning och när amningen ska påbörjas. Idag vet forskarna att hormonet har betydelse också för män. Uvnäs Moberg kallar de effekter som hormonet oxytocinet ger vår kropp för ett ”lugn och ro-system”, som är en motsats till det så kallade ”kamp- och flyktsystemet” som aktiveras när vi känner oss hotade eller rädda. Kamp- och flyktsystemet är välkänt och innebär att stresshormonerna höjs och att pulsen ökar. Den energi som frisätts, gör att blodet från de inre organen pumpas ut till musklerna, så att vi på så sätt kan fly eller slåss om vi behöver det. Positiv beröring får motsatt effekt och gör oss istället lugna. För att oxytocinet ska frigöras krävs endast lätta strykningar. Om vi tar i för hårt i sätts kamp- och flyktsystemet i gång (Strandberg, 2004a; Uvnäs Moberg, 2000).

3.2.3 Om du inte rör mig så dör jag

Lena Jelvéus, som är legitimerad sjukgymnast och författare, har skrivit flera böcker som behandlar bland annat beröring. Jelvéus intresse för beröring och barnmassage startade redan 1989, då hon arbetade som instruktör för spädbarnsmassage. I Jelvéus (1999, 2000) böcker *Berör mig!* och *Berör mig också!* förespråkar hon beröringens betydelse för människans fysiska, psykiska och mentala utveckling.

Ylva Ellneby, förskollärare och specialpedagog, har skrivit ett antal böcker, som tar upp ämnet beröring. Dessa böcker är goda inspirationskällor och en av Ellnebys (1994) böcker har den tilltalande titeln *Om du inte rör mig så dör jag*. Boken får oss att inse att det är viktigt att beröra barnen redan från födseln och att det till och med kan vara livsavgörande. Barnen vinner inte på att vi vuxna väntar och låter tiden gå. I boken får vi veta hur beröring kan förändra ett barns liv. Barn som inte fått någon beröring eller väldigt lite beröring och som inte utvecklats och vuxit i normal takt eller apatiska och understimulerade barn har efter

beröring utvecklats till barn med klara blickar, nyfika på livet och med ökad livslust. Här nedan följer en fördjupning av hur Ellneby belyser beröringens betydelse för barns sinnesutveckling.

3.2.4 Beröringens betydelse för barnens sinnes- och språkutveckling

Beröring av kroppen är nödvändig för att vårt nervsystem ska utvecklas, vilket i sin tur påverkar alla våra sinnen. Känslsinnet och slemhinnor finns i vår hud och i våra känselceller, som finns fördelade över hela vår kropp. Känslsinnet stimuleras genom tryck mot vår hud. Där känselcellerna är som tätast, är vi också känsliga för beröring, till exempel på vår tungspets och våra fingertoppar. På vår rygg är det långt mellan känselcellerna, det är därför det kan vara svårt för ett barn att avgöra om de blir berört med ett eller flera fingrar. Det är viktigt i arbete med barn att de får flera upplevelser av sin rygg, för att känna att den verkligen är där. För att barn ska kunna ta emot beröring och sedan beröra andra, måste de först bli berörda. Om vi ser till djurens värld så är även där beröring viktig. Redan vid födseln slickas många djurungar för att det ger en kraftig beröringsstimulans och för att andningen ska komma igång (Ellneby, 1991).

Små barns minnen är till en början beroende av de taktila upplevelserna de får. De taktila upplevelserna barnen får talar om för dem vad som händer eller ska hända. Upplevelserna kompletteras med visuella* och auditiva* upplevelser i samband med beröring. På så sätt skapar barnen minnen. Sedan kan barnen urskilja syn- och hörselintryck, som tecken på vad som ska hända. Efterhand ersätts dessa intryck av symboler och ord. Det är av vikt att barnen tidigt får taktila upplevelser för att senare kunna utveckla förmågan att tänka abstrakt. Redan från födseln kan barn ta emot och svara på de taktila signalerna genom de primitiva reflexerna*, såsom gripreflexen* och Babinskiereflexen*. Efterhand som det centrala nervsystemet utvecklas lär sig barnen att tolka och förstå dessa signaler och skapar fler och fler begrepp och utvecklar med tiden förståelse (Ellneby, 1994).

3.2.5 Taktil stimulering och taktil massage

Barnskötaren och barnavårdsläraren Gunilla Birkestad har utvecklat metoden taktil stimulering, vilket innebär en medveten strukturerad beröring. I början av 80-talet gjorde hon en revolutionerande iakttagelse, då hon arbetade på ett vårdhem. Hon arbetade med en 23-årig

man med en svår hjärnskada, epilepsi* och autistiska* drag. Han var spastisk* och satt alltid ihopkrupen med böjda armar och ben. Ingen kunde nå honom. Birkestad fick en idé och lade sin hand på hans ena axel och sin andra på hans armbåge. Hon sa till mannen att hon är en sån person som tar i allt. Efter en stund sträckte mannen på armen av sig själv och efter att ha gjort samma procedur på den andra armen och benen, rätade mannen ut dem också. Hon provade att stryka honom över hela kroppen för att se om det gav något resultat. Mannen fäste plötsligt blicken på de människor som fanns i rummet och iakttog dem, var och en. När Birkestad sedan var klar med strykningarna tog han ett djupt andetag och sträckte ut sig. Så avslappnad hade de aldrig sett honom. Hon upprepade dessa strykningar några gånger i veckan. Detta resulterade i att mannen blev både mer intresserad och nyfiken på omgivningen, än han någonsin varit och hans epileptiska anfall minskade kraftigt. Birkestad forskade vidare och gjorde experiment som ledde fram till metoden taktil stimulering. Metoden bygger på att vi naturligt stryker huden när vi till exempel tvättar oss eller smörjer in oss själva. Strykningarna följer ett bestämt system för att beröringen ska vara igenkännbar och på så sätt inge trygghet. Metoden används alltid utifrån den enskilda människans behov och villkor (www.beroring.se; Strandberg, 2004a).

Siv Ardeby är sjuksköterska och har utvecklat taktilmassagen som har hjälpt många människor med deras smärta, utbrändhet, ångest och demens. När hon för cirka fyrtio år sedan, som nyexaminerad sjuksköterska utvecklade taktilmassage på en barnklinik, uppskattades dock inte hennes metoder av den äldre generationen sköterskor. De upplevde att barnen blev besvärliga när Ardeby hade arbetat med dem. Ardeby var på den tiden ingen förespråkare av det då rådande synsättet, det vill säga att föräldrarna skulle hålla sig borta från barnen, eftersom det påstods att barnen blev lugnare. De barn som var så kallade lugna, ansåg Ardeby snarare vara apatiska*. Barnen visade symtom på depression, eftersom de trodde att de blivit övergivna av sina föräldrar. De prematurfödda* barnen, skulle också på den tiden vara skilda från sina föräldrar, vilket Ardeby ansåg vara felaktigt. Hon lät istället föräldrarna hålla sina barn och det resulterade i att barnen ökade fortare i vikt och att andningen blev bättre. Ardeby började med att hålla barnen när de var oroliga, och hon var observant på deras skiftande ansiktsuttryck och hur de andades och avbröt när barnen visade den minsta signal på stress. Taktilmassage skiljer sig knappt från taktil stimulering. De går båda ut på att stryka

över huden i ett visst tempo och i ett visst mönster och på så vis utsöndras hormonet oxytocinet som ger lugnande effekter som vi tidigare nämnt (Strandberg, 2004a).

3.2.6 Den yttre beröringen

Field (2001) menar att beröring är en slags kommunikation. Syn-, hörsel-, lukt- och smaksinnena kan vi generellt uppleva själva. Beröring sker människor emellan.

Birkestad och Ardeby är övertygade om, att beröring är oerhört viktigt. Birkestad menar också att det inte endast är den kontakt vi har människor emellan som räknas. Beröring sker också av lufttrycket, marken, blåsten och de klädesplagg vi bär, som rör vid våra kroppar och när vi berör oss själva. Dessutom kan vi räkna den inre beröring, som blodets färd i vår kropp, den mat som vi äter och som masseras i våra tarmar och tårarna som stryker våra ögon. Varje andetag är som en smekning (Strandberg, 2004a).

3.2.7 Sinnenas samspel

Arbetsterapeuten Jeans Ayers arbetade och studerade på 1950-talet bland annat med barns motoriska, inlärnings, och beteendemässiga problem. År 1988 skrev hon boken *Sinnenas samspel hos barn*. Boken finns för att hjälpa föräldrar och lärare att känna igen störningar i det sensoriska samspelet hos barnet, att förstå störningens natur och hur den kan behandlas. Ayers ansåg att genom ökad kunskap om hur hjärnan bearbetar och samordnar information från de olika sinnessystemen, kunde man finna förklaringar till vissa barns svårigheter. Med hjälp av sin egen forskning samt neurofysiologisk forskning och neuropsykologiska studier formulerade hon sina teorier om sensorisk integration*. Den teoretiska grunden bygger på ett antagande att människans sinnesorgan ständigt får motta information, dels från den egna kroppen men också från dess omgivning. Ibland kan förmågan att bearbeta sinnesintrycken var nedsatt och hjärnan klarar inte av att sälla all information, personen får då så mycket intryck att den har svårt att fungera effektivt. Det är viktigt med ett fungerande samspel mellan de olika sinnena. Ayers menade att det är av vikt att stimulera berörings- och balanssinnena, för att många perceptuella och motoriska färdigheterna ska kunna utvecklas. Den bristfälliga sensoriska integrationen hindrar bearbetningen av beröringens sinnesintryck och det resulterar i att personen får svårare med inlärningen och kan ha svårt att klara vanliga krav och påfrestningar som personen ställs inför. Om den första bindningen är otillräcklig, blir det svårare att skapa trygga känslomässiga bindningar senare i livet. Därför är det viktigt att vi

berör barnet. Trots att ett barn får tillräckligt med beröring, så blir inte ett barn med bristfällig sensoriskt integrationsbehov tillfredställt (<http://hem.passagen.se/ssia/teori.htm>; Ayers, 1988).

Tiffany Field (2001) är en ledande expert inom beröring och beröringsterapi. I boken *Touch* ges en överblick av de fysiska och psykiska effekterna av beröring. Field presenterar vidare forskningsresultat av beröringsterapi och massage som terapi för att hjälpa eller underlätta för personer, som till exempel lider av astma, cancer, autism och ätstörningar. Beröring har en stark effekt på vår kropp. När huden blir berörd och stimulerad skickas signaler till vår hjärna som i sin tur styr vår kropp. Beroende på vilken typ av beröring vi mottar upplever vi beröringen olika. Field betonar även vikten av att förändra attityden som finns mot beröring i det amerikanska samhället. Särskilt hos de som arbetar med barn. Beröring är oerhört viktigt för barns tillväxt, utveckling och deras hälsa, likaså är det viktigt för de vuxnas fysiska och mentala hälsa menar Field.

3.3 Vad kan brist på beröring leda till?

I denna del kommer vi att diskutera människans behov av beröring. Det vill säga vad beröringsbrist kan leda till. En person kan leva hela sitt liv blind, döv, utan lukt - och smaksinne, men hon kan inte överleva utan de känselkänslor vi har i vår hud. Alla människor behöver fysisk närhet för att samla kraft. Beröringssinnet är beroende av mycket tidig taktil stimulering för att kunna utvecklas på bästa sätt. Om ett barn efter dess födsel inte får den närhet och omvårdnad så fattas en av beröringssinnets mest grundläggande förutsättningar. Beröringssinnet utvecklar i sin tur barnets kroppsuppfattning, de tar intryck av världen och barnet lär sig vad den egna kroppens gränser går och därmed stärks jagkänslan. (Ellneby, 1994; Ekengren & Hjerpe, 1995; Brodin & Hylander, 1998). Vuxna människor kan visserligen överleva utan närhet, men kan de **leva** utan beröring? Denna fråga väcktes då vi läste Uvnäs Mobergs (2000) bok *Lugn och beröring* och har funnits i våra tankar när vi bearbetat denna del.

Jelvéus (1998) nämner uttrycket ”icke taktilt samhälle” där människorna har liten erfarenhet av taktil stimulering. Vi människor förhåller oss olika till beröring. I ett stort antal industriländer avtar kroppskontakten när barnet lär sig gå. En del vuxna är rädda för att barnet inte ska utvecklas till självständiga människor, om barnet har för nära kontakt med den vuxne.

Men det har visat sig vara precis tvärtom, desto mer beröring barnet får, desto tryggare blir det och därmed självständigt. Både på det fysiska och personliga planet kan barnet utvecklas bättre om deras behov av beröring bli tillgodosett (Ellneby, 1994; Fyrand, 1996; Jelvéus, 1998).

I det amerikanska samhället som Field (2001) skriver om finns fortfarande ett stort problem med minimal beröring. En studie som genomförts i en amerikansk förskola avslöjade att barn yngre än fem år blev berörda mindre än 12 procent av tiden de befann sig på förskolan. Field menar att om nu beröring är så viktigt för tillväxt och utveckling så har det amerikanska samhälle ett stort problem.

På de förskolor där man haft massage eller ledda beröringslekar har barnen blivit lugnare och de sover bättre. Barn och personal har fått mera ro. Att ha teoretisk kunskap om beröring och vad det kan frambringa för reaktioner hos barn är enligt Jelvéus ett krav för de personer som ska utöva någon form av beröring. Det är också viktigt att det finns en förståelse och en inlevelseförmåga hos den som berör och att det görs på ett kärleksfullt sätt (Jelvéus, 1998).

3.4 Beröringskänslighet hos barn, hur kan det yttra sig?

I denna del belyser vi uppkomsten av taktilt försvar, (beröringskänslighet*), och hur det yttrar sig hos barn. Här lyfts även de orsaker fram, som kan leda till ett taktilt försvar.

Beröring och närhet är inget som det finns någon övre gräns för så länge som det är på barnets premisser. Det är viktigt att vara lyhörd för barnets behov. För en del är inte en nära kroppskontakt något självklart. Vi vuxna märker det först när barnet själv kan visa att det ogillar viss beröring. Alla avvisande tecken behöver inte bero på att barnet känner taktilt obehag. Orsaken kan snarare vara att de inte har tid, nämner psykologen Malin Boberg Olsson. Ibland kan det också vara ett övergående skede, där barnet kanske av någon anledning är besviken på sina föräldrar. En del barn har också svårt att ta emot beröring från människor de inte känner eller känner väl. Vi har olika grad av behov av närhet och beröring och det är något som den enskilda individen måste få avgöra, hur den vill bli berörd (Almaas, 2000).

Det finns personer som känner obehag när det blir berörda. De kan till exempel känna att en smekning gör ont. Oftast är det de tidigare erfarenheterna de haft i sina liv, som gör att de känner något slags obehag. Hos en del människor kan obehaget uppkomma på grund av taktila defensiva reaktioner*, som kan uppstå vid psykiskt eller fysiskt trauma, till exempel när en nära anhörig dör, sexuella övergrepp eller efter en operation. De finns personer som omedvetet lider av dessa defensiva reaktioner. Ofta har dessa personer problem med sitt umgänge, men inser inte varför (Strandberg, 2004b).

Tecken som kan visa sig hos barn vid taktilt försvar enligt Ayers (1988):

- Barnet reagerar negativt vid beröring av ansiktet.
- Barnet reagerar negativt hos tandläkaren och frisören.
- Barnet tycker onormalt illa om att tvätta sitt hår.
- Barnet vill inte bli berört av andra människor.
- Barnet reagerar negativt vid påklädning och avklädning.
- Barnet vill inte leka lekar som innefattar beröring.
- Barnet vill inte stå i kö.
- Barnet vill varken ha kortärmad tröja/skjorta/blus.
- Barnet har stort eller inget behov av mjuka saker.
- Barnet vill inte leka med kladdiga material.
- Barnet vill gärna inte gå barfota, varken i sand eller på gräs.

3.5 Hur kan vi arbeta med barn som har svårt med beröring?

I detta avsnitt redogör vi för hur man som pedagog kan utveckla ett bra förhållningssätt genom att bemöta barnen på deras villkor. Vidare hur man som pedagog kan arbeta med barn som har svårt med beröring genom, exempelvis taktila redskap.

Det är viktigt att vara uppmärksam på barns reaktioner, när det gäller beröring. Barnen som upplever beröring som obehaglig behöver tid. De behöver kanske först titta på när andra blir berörda. För ett barn som är taktilt känsligt är det ytterst viktigt att beröringsformen är igenkännbar för dem och det är även viktigt att de känner trygghet till den som utför beröringen (Birkestad, 1999).

Som vi tidigare nämnt, får vi aldrig tvinga på något barn beröring. Vi måste respektera om barn inte vill bli berörda eller masserade. Det kan vara en stor hjälp att använda taktila redskap med barn som har svår med beröring. Exempel som bollar, en handdocka eller en bil är något som gör att beröringen inte sker hud mot hud. Dessa redskap får bara användas i positiva syften, för att barn ska få mer positiva beröringsupplevelser (Jelvéus, 1998).

I Strandbergs artikel ”Händer som kan ge patienter lugn och lindring” (2004b) menar Siv Ardeby att det är viktigt att vi är försiktiga när vi berör eller masserar andra, och är uppmärksamma på deras reaktioner. Om personen upplever beröringen som negativ eller obehaglig, kan det bidra till exempel till stress. Som vuxen går det att lära sig att hantera dessa defensiva reaktioner. Genom att börja med ett tryck på huden som känns bra kan obehaget kontrolleras. Det är viktigt att gå varligt fram och med tiden öka trycket, som sedan kan övergå till strykningar. Om orsaken till taktilt försvar är allvarlig så är det viktigt att söka professionell hjälp i form av psykolog (Strandberg, 2004b).

De barn som har ett taktilt försvar behöver mer kroppskontakt, samtidigt som de har svårt att ta emot beröring. För ett barn med dessa svårigheter kan det bli svårt att hantera det sociala umgänget. Något som personal i förskolan kan tänka på för att hjälpa dessa barn, är enligt Ellneby (1994):

- Att ta i barnet ordentligt i stället för varsamt.
- Det bästa är om barnet får ge beröring till sig själv, den beröringen är lättare att acceptera.
- Barn med taktilt försvar tycker inte om att bli berörda på ansiktet eller huvudet.
- Det är bättre att få barnet att krama dig först.

Det är viktigt att dessa barn får experimentera på sina villkor med material som sand, vatten och lera, då de tränar beröringssinnet. För barn som lider av taktilt försvar kan det ibland vara lättare att ta emot beröring, om balanssinnet stimuleras. Därför kan det vara bra att kombinera aktiviteter som stimulerar balansen med lekar, som innefattar beröring. Genom att arbeta med lekar till exempel av bråckkaraktär eller lekar där barnet själv bestämmer i vilken utsträckning de vill bli berörda, brukar hjälpa dessa barn (Ellneby, 1994).

3.6 Hur kan vi lära barnen att skilja på bra och dålig beröring?

I denna del belyser vi hur pedagoger kan arbeta med barn och beröring för att motverka missuppfattningar, som till exempel anklagelser för sexuella närmanden och övergrepp. Hur pedagogerna ska förhålla sig till beröring beskrivs också i denna del. Denna fråga belyses endast här i vår litteraturgenomgång.

Ellneby (1994) skriver att om barn är ovana vid beröring, kan missuppfattningar lätt uppstå, som intimitet och sexuella närmanden. Dessa missuppfattningar får inte hindra dem som arbetar med barn att spontant ta i barnen eller uppmuntra till beröringslekar.

I Wahlströms artikel ”Prata med barn om bra och dålig beröring” säger Ninni Carlsson, som är socialpedagog på stödcentrum Beda, (ett centrum för kvinnor som blivit utsatta för sexuella övergrepp), att det är viktigt att tala om hur beröring känns. Vi måste tala om beröring som skapar olust, känns skrämmande, äcklig eller gör ont för att kunna känna igen den bra beröringen. Det är också betydelsefullt att arbeta med barnens självkänsla och låta barnen uttrycka vad de tänker och känner, men också vad de ser och hör. Genom att de vuxna visar respekt för barnens känslor och att de ser och hör barnen, så lär sig barnen att deras egna känslor är värda att lita på. Carlsson menar att många vuxna är rädda för att upplysning om sexuella övergrepp kan leda till att barnen blir rädda för all beröring. Att barnen lättare kan bli påverkade eller har lättare att komma med falska anklagelser, är också en rädsla hos vuxna. Hon menar att ökad öppenhet och upplysning kring sexuella övergrepp är bra och att barn lär sig känna skillnad på bra och dålig beröring (Wahlström, 2002).

Amerikanska skolor har startat flera program för att motverka sexuella övergrepp, där barnen får lära känna skillnad på bra och dålig beröring. De lär barnen att säga nej och lär dem vilka delar av kroppen som är privata och att all beröring som känns fel, är dålig beröring. I de amerikanska skolorna uppmanas lärarna att inte ta i barnen, då rädslan för att bli anklagad för sexuella övergrepp är stor. Trots dessa program och regler kan vi se en ökning av övergrepp mot barn (Field, 2001).

Det är viktigt att den som berör oss är någon som vi litar på och som vi känner oss trygga med. Författarna anser att barnet alltid måste tillfrågas om det vill bli masserat. Det är viktigt att barnet känner att det har respekt för den egna kroppen och kan säga nej när det känns fel.

För barnet är det viktigt att både kunna säga ja och nej till beröring, vare sig det är en vuxen eller ett barn som frågar (Ekengren & Hjerpe, 1995; Birkestad, 1999; Uvnäs Moberg, 2000).

Om barnmassage brukas i förskolan, ger det barnen också en självklarare syn på naturlig beröring. Om barn associerar beröring med något positivt, utvecklas de förmodligen inte till våldsverkare. Om barnet är bekant med positiv beröring, kan det också känna igen dålig beröring. Själva ordet beröring, men även massage, kan av en del förknippas med begrepp kring sexuell aktivitet. Det finns olyckligtvis människor som utnyttjar och exploaterar* barn. Jelvéus anser att genom att använda barnmassage kan hindra sådant missbruk, då upplevelsen är positiv (Jelvéus, 1998).¹

3.7 Finns det någon skillnad mellan pojkar och flickor, hur de är mottagliga för beröring?

I denna del redogörs för forskningsresultat om hur skillnaden mellan pojkar och flickor i förhållande till beröring ser ut. Vi begränsar oss till de sociala skillnaderna och dess orsaker.

Jelvéus (1998) skriver att det kan finnas en skillnad på hur män respektive kvinnor upplever beröring. Kvinnor berör i större utsträckning andra och blir oftare själva berörda. Kvinnor upplever oftare beröring som mer positivt än vad män gör. Män tolkar lättare beröring som dominans, inkräktande i deras privata revir.

Carlsson, socialpedagog, har tillsammans med en kollega, Ingrid Grahn, genomfört ett skolprogram, mot sexuella övergrepp i en grundskola i en kommun nära Göteborg. Detta projekt är även överförbart till förskolan, menar de båda. En övning, som de använder sig av i projektet heter ”bubblan”. Den går ut på att barnen får tänka sig att de har en bubbla omkring sig, som ingen annan har rätt att komma in i. En del barn säger stopp, när de tycker att de andra har närmat sig tillräckligt medan andra barn aldrig säger stopp, istället backar de själva. I projektet har de märkt, att flickorna hade lättare att respektera andras bubblor. I flickgruppen talades de efteråt, om hur tydligt de kände var gränsen gick. Flickorna tyckte att det var obehagligt att tränga sig in i en annans bubbla. I pojkgruppen fanns däremot ett gruppträck att

---

¹ Detta kan ni även läsa i *Förskoletidningen* 3/98

vara stökig och inte samarbeta. Om något av barnen gick över gränsen och kom för nära, gick Grahn in och ställde frågor, som hur kände du dig, vad hände, för att uppmärksamma problemet och för att skapa förståelse för andras integritet (Wahlström, 2002).

Field (2001) påstår att män och kvinnors olika reaktioner på beröring kan särskiljas, eftersom de kan ha blivit socialt olika uppfostrade. En studie, gjord av S.M Jourard som presenteras i boken *Touch*, avslöjade att flickbebisar blev mer berörda av sina föräldrar, än pojkebebisar. Detta ledde till att flickorna senare berörde sina föräldrar mer än pojkar gjorde. Flickornas erfarenhet av beröring gjorde att de även berörde andra människor i deras närhet.

4. METOD

4.1 Val av metod

Vi bestämde oss för att göra en kvalitativ undersökning (Burell & Kylén, 2003), genom att använda enkäter. Vi ville med den kvalitativa undersökningen få fram en trovärdig bild av våra mottagares erfarenheter av beröring, hur de arbetar med beröring och med de barn som har svårt med beröring, vilken kunskap de har om beröringskänslighet och så vidare (se bilaga 3). Vidare valdes enkäter för att nå så många mottagare som möjligt. Vi läste olika metodböcker som behandlar enkäter, för att få en fördjupad kunskap om hur man utformar och tyder enkäter. Trost (2001) samt Wärneryd m.fl. (1990) skriver att innan man påbörjar själva arbetet med utformning av en enkät, måste man ha fastställt ett syfte med undersökningen. Man måste veta vad det är för frågor, som ska vara med i enkäten och vad man vill utreda. Trost nämner vidare att det är av vikt att ha endast en fråga per fråga, så att mottagaren vet vad han/hon ska svara på. Det är ett måste att använda ett lättförståeligt språk och man ska undvika ord som kan misstolkas. Det är också betydelsefullt att ha korta frågeställningarna och en genomtänkt ordningsföljd, samt att vara konsekvent i enkäten, för att undvika eventuella missförstånd. Det är även viktigt att tänka på hur formuläret är uppbyggt och att enkäten är informativ och välarbetad.

Utifrån de metodböcker vi läst och de frågor vi vill behandla, utformade vi vår enkät (se bilaga 3). Vi valde att avgränsa oss till förskolans värld, då vi båda vill vara verksamma inom detta område efter vår utbildning. Vi anser att det är av största vikt att ha kunskap inom området och att beröring är något, som bör finnas med på planeringen på alla förskolor. Tid och personalbrist får inte vara ett hinder. En sökning gjordes på Internet, för att få fram olika förskolor i de två städer vi valt att göra undersökningen i. För att minska risken för misstolkningar av våra frågor, gjordes tre pilotstudier. Slutligen tog vi kontakt med ett antal förskolor, för att undersöka intresset av att medverka i vår undersökning.

4.2 Urval

Utifrån sökningen, valdes slumpmässigt fyra förskolor ut som ligger i två mellanstora städer i Sverige. Skälet till att vi just inriktat oss på dessa städer, är att vi valde att kontakta förskolorna genom personliga besök. Skälet är alltså inte geografiskt, utan vi ville få ett så stort omfång av förskolor som möjligt, som kunde besvara vår enkät. Enligt Trost (2001) är detta ett bundet, slumpmässigt urval av alla tillgängliga förskolor i dessa två städer, då vi inte hade möjlighet att besöka alla förskolor.

4.3 Pilotstudie

Tre pilotstudier genomfördes där vi testade våra enkätfrågor. Holme & Krohn Solvang (1997) menar att en pilotstudie är bra att göra för att undvika missförstånd, det vill säga att man testar sin enkät för att se om den håller. De tre enkäterna skickades till var och en av mottagarna. Mottagarna är samtliga barnskötare, två har varit verksamma inom förskolan i över 20 år och den tredje har varit verksam i ca fem år. Alla mottagare svarade på samtliga frågor, utan några synpunkter. Därefter påbörjade vi vår enkätundersökning.

4.4 Enkätundersökning

Vi kontaktade förskolorna via telefon och talade med enhetschefen för verksamheten. Efter den första kontakten med respektive enhetschef lämnades ett missivbrev (se bilaga 2) ut tillsammans med ett exemplar av vår enkät. Trost (2001) skriver att ett missivbrev ska utformas. Det måste vara informationsrikt och motiverande. Man ska beskriva tydligt och gärna lämna ett telefonnummer, om frågor skulle dyka upp. Tanken var att ge enhetscheferna möjlighet att förbereda sin personal på vår enkät. Därefter gjordes ett personligt besök på var och en av avdelningarna. Vi presenterade oss och berättade om vår undersökning och vårt syfte. Enligt Ejvegård (1993) kan det vara av värde att presentera sig kort och informera mottagarna om syftet med undersökningen. Det är viktigt att informera om att mottagarna har full anonymitet.

Vi valde att dela upp arbetet med enkätundersökningen emellan oss, då vi fann den lösningen bäst. Detta innebar att vi hann dela ut fler enkäter på kortare tid. Frågorna i enkäten är

strukturerade, det vill säga förbestämda. Det finns inte några bestämda svarsalternativ utan frågorna är öppna så att mottagarna fritt kan formulera sina erfarenheter.

Våra enkätfrågor är följande:

- Vad tänker Du på när Du hör begreppet ”beröring”?
- Vad kan brist på beröring leda till, tror Du?
- Vad är Din erfarenhet av barn som har svårt med beröring?
- Vad kan orsaken vara till att ett barn har svårt med beröring?
- Hur arbetar Du med barn som har svårt med beröring?
- Finns det någon skillnad mellan flickor och pojkar hur de upplever beröring, vilken?

4.5 Bortfallsanalys

Johansson & Svedner (2001) menar att om man väljer att genomföra enkäter, bör man vara säker på att svarsprocenten blir hög. Genom att i förväg fråga de som ska besvara enkäten, om de har möjlighet och vilja att medverka, försäkras man sig om att få ett stort antal svar. Trots att vi frågade våra mottagare innan och fick en positiv respons på vår undersökning, blev svarsprocenten låg.

Totalt 80 enkäter lämnades ut till de fyra förskolorna, vi valt. Vi hade som mål att få in cirka 40 stycken, för att ha en bra grund för resultatet. Under den första enkätutdelningen fick en förskola enkäten ena dagen och den hämtades redan dag därpå. Vi trodde då att en kort svarstid skulle göra att mottagarna besvarade enkäterna på en gång, och att detta minskade risken för att enkäterna skulle glömmas bort. Tyvärr var det endast ett fåtal som lämnade in enkäten. Orsaken till att många av mottagarna inte besvarade enkäten, var främst att de kände att de inte hade tid. På grund av detta förlängdes svarstid till en vecka för de andra förskolorna och hoppades att fler skulle besvara enkäten. Tyvärr fick vi inte det gensvaret vi önskat, endast 26 enkäter kom in efter en och en halv vecka. Vi förlängde svarstiden ytterligare en vecka och påminde om betydelsen av att få svar på enkäterna. Denna gång fick vi in ytterligare 22 enkäter, vilket var ett mycket bättre resultat än vi hoppats på. Vi hade då 48 enkäter plus de tre pilotstudierna, som vi valt att räkna bort. Efter att ha gjort en första gallring befanns en enkät var besvarad av en hel avdelning, det vill säga minst fyra pedagoger. Det var omöjligt att urskilja, hur många som varit med och deltagit i den enkäten. Vi beslöt oss för att

bortse från denna enkät. I två av enkäterna var endast två frågor besvarade och det såg ut att vara gjorda i all hast och svaren var identiska med varandra. Enligt Burell & Kylén (2003) ska ofullständiga enkäter sorteras bort, då de är otillförlitliga. Dessa enkäter betraktades därför som bortfall. Detta gjorde att vi hade 45 enkäter kvar att bearbeta mer noggrant. Trost (2001) menar att vid utlämnandet av enkäter, får man räkna med att det alltid blir ett visst bortfall, cirka 25 -50 procent av det totala. Som vi tidigare nämnt, var vårt mål att få in cirka 40 stycken enkäter. Då det är väldigt tidskrävande att bearbeta enkäterna ansåg vi att de 45 enkäterna var tillräckligt många, för att nå ett tillräckligt bra resultat.

4.6 Diskussion av metod

Enligt Johansson & Svedner (2001) är en enkätmetod bra, om man vill undersöka samband mellan fakta som kön, tidigare utbildning eller yrkeserfarenhet. Vi valde att ta med dessa upplysningar, för att få en bakgrund för varje mottagare. Andledningen till detta var att vi ville jämföra upplysningarna mot svaren i enkäten.

Holme & Krohn Solvang (1997) menar, att genom att göra intervjuer, minskar risken för missförstånd, både från mottagarens och från intervjuarens sida, det vill säga, att det finns en möjlighet att fråga när man inte förstår. Det finns alltså en stor risk med användandet av enkäter i det att vi kan misstolka det mottagaren skriver, men även att mottagaren tolkar frågan på ett annat sätt än vad vi menat. Trots detta valde vi att genomföra en enkätundersökning då vi ville nå ut till fler mottagare, än vad vi skulle ha kunnat göra vid intervjuer. För att minska risken för misstolkningar användes pilotstudier, men tolkningen är individuell och kan därför tolkas olika. När man använder enkäter är utrymmet för svar begränsat till hur mottagaren kan välja sina ord. För att tydliggöra möjligheten att fortsätta skriva på baksidan, skrev vi detta på enkätens framsida. Men det var endast ett fåtal av våra mottagare som valde att skriva på baksidan. Enligt Johansson & Svedner (2001) är enkätmetoden mindre bra, om syftet är att få kunskap om synsätt, förhållningssätt och liknande. Det vill säga breda frågor där det är svårt att formulera specifika, väl avgränsande svar. Få orkar skriva fullständiga svar med öppna frågor. Detta var vi medvetna om innan enkäterna delades ut. Johansson & Svedner skriver vidare att det finns en risk för ”enkättrötthet” bland pedagoger, när så många examensarbeten görs och det kan leda till att få blir besvarade. Något som vi också reflekterat över, är att det kan finnas andra faktorer som

spelar in när en mottagare ska besvara enkäten. Antingen har han/hon ont om tid, omgivningen där hon/han väljer att besvara sin enkät kan var illa vald eller han/hon har svårt att uttrycka sig skriftligt. I efterhand känner vi att vi borde ha valt att intervjua våra mottagare för att få bredare svar. Risken för misstolkningar hade minskat och vi hade då haft möjlighet att följa upp med frågor för att få en djupare förståelse. Detta var vi medvetna om innan, men vi trodde att enkätsvaren skulle ge oss den information vi behövde ha. Svaren vi fick från våra mottagare var tillräckligt bra men vi saknar ibland mer utförliga svar. De kortfattade svaren och de obesvarade frågorna kunde ha undvikits genom att vi istället intervjuat mottagarna. Hade vi kompletterat med intervjuer tror vi att vi hade fått ett fylligare resultat.

5. RESULTAT

Efter att ha tittat igenom enkätsvaren och tagit bort de enkäter som vi räknat som bortfall, hade vi 45 enkäter plus de tre pilotenkäterna. Enkäterna numrerades vid varje svar, för att vi sedan skulle kunna hålla reda på vem som skrivit vad. Därefter klipptes enkäterna fråga för fråga. Varje fråga fick en varsin hög. Sedan fördes de olika frågorna in datorn och de bakgrundsfakta som fanns om varje mottagare. Varje fråga fick 45 svar. Efter det bearbetades varje fråga där vi sökte efter likheter och olikheter.

Nedan redogör vi för vårt resultat av enkätundersökningen i en löpande text. Varje enkätfråga besvaras fråga för fråga efter enkätens ordningsföljd. Sammanställningen av de svar vi mottagit presenteras under varje fråga. Här lyfts främst det gemensamma svaren hos mottagarna men tar även upp de svar som särskiljer sig mot mängden. I vår resultatanalys och slutdiskussion resonerar vi kring resultatet.

5.1 Vad tänker du på när du hör begreppet "beröring"?

Majoriteten av de mottagare vi tillfrågat förknippar begreppet beröring med något positivt.

Tre citat som speglar majoriteten av svaren vi fått in:

”Närhet, mjukhet, kärlek, tycka om, söka kontakt och öppna vägar”

”Kroppskontakt, närhet, massage och ömhet”

”Massage, kramar, sitta i knäet, mänskligkontakt”

Utöver beröring genom kroppskontakt nämner en mottagare att man kan bli berörd genom ord, att man säger något som ”sätter spår”.

En annan mottagare nämner att han/hon förknippar begreppet beröring med kroppskontakt men även att man kan bli känslomässigt berörd, ledsen, glad och rörd med mera.

Svaren stämmer överens med vår egen definition av beröring i denna uppsats.

Vi anser att dessa svar är positiva då vi ser att beröring är viktigt att använda i arbetet med barn. Vi förvånas över att endast en av mottagarna tolkar begreppet beröring både som positivt och negativt. Denna mottagare uttrycker sig med följande ord:

”Hård beröring: slag, sparkar och knuffar etc. är fel och negativ beröring.

Mjuk beröring: smek och massage är positiv beröring”.

För oss är beröring något positivt men vi har väl alla känt att beröring också kan kännas fel.

Vi trodde att fler mottagare skulle nämna både positiv och negativ beröring. Benämner vi den negativa beröringen så blir den positiva beröring tydligare. Dock ser vi det som positivt att mottagarna förknippar begreppet med något bra.

5.2 Vad kan brist på beröring leda till, tror du?

Under denna fråga nämner de tillfrågade vilka olika effekter beröringsbrist kan få. Framst nämner våra mottagare brist på empati och att det sociala livet blir lidande, samt att brist på beröring kan påverka utvecklingen negativt hos barn. Detta betyder att barn kan bli mer känslökalla, utåtagerande och få svårare med relationer till andra människor senare i livet. Barns utåtagerande kan också yttra sig i slag och sparkar. Några exempel på hur våra mottagare har svarat:

”Apati, kontaktproblem, skygghet, språkproblem och allmän försenad utveckling.”

”Inbundenhet, apati eller tvärt om, att man blir utåtagerande, aggressivitet, blyga och osäkra”.

”Brist på empati, känslökall och osocial.”

”Stress, depression, svårt med empatin, psykisk sjukdom”

”Känslökyla, att ingen tycker om mig”

Två av våra mottagare särskiljer sig och uttrycker följande vad de tror beröringsbrist leder till:

”Jag tror att brist på beröring, kontakt och stimulans kan leda till döden.”

”Alla som arbetar med barn och vuxna ska känna till att brist på beröring gör människor skadade och i vissa fall dör man.”

Enligt Ellneby (1994) och Uvnäs Moberg (2000) med flera som visar på att för att barn ska överleva och utvecklas normalt är det nödvändigt med beröring. Vi kan bara titta tillbaka till när omvärlden fick se bilder från barnhemmen i Rumänien, där undernärda barn låg i skilda sängar. Barnen blev sällan hållna mer än när de skulle få mat. Många av de här barnen dog, inte av näringsbrist utan av beröringsbrist. Likaså fann man barn i samband med andra världskriget, både när kriget pågick men även efter, som levde på institutioner som var undernärda och sällan blev hållna och många av de barnen dog på grund av detta.

En av våra mottagare uttryckte sig med följande ord:

”Det är ett grundläggande behov och det är nödvändigt för all utveckling. En förutsättning för att känna sig älskad”

Detta anser vi illustrerar våra egna tankar kring beröring på ett mycket bra sätt. Det överensstämmer också med litteraturen i avsnittet varför beröring är viktigt som exempelvis titeln på Ellnebys (1994) bok *Om du inte rör mig så dör jag* uttrycker.

5.3 Vad är din egen erfarenhet av barn som har svårt med beröring?

Under denna fråga är det generella svaret från mottagarna att barn som har svårt med beröring ofta är aggressiva och slåss. Andra beteenden som våra mottagare nämner hos dessa barn är att de i stället är inbundna eller att de har en sådan stark integritet att de inte vill bli berörda.

”Känslomässigt blyga, att man löser konflikter genom att slå”

”Svårt att få kontakt med, känsligmässat hämmande”

”Kan bero på stark integritet som man får respektera, man måste var lyhörd och aldrig tvinga sig på ett barn”

”Barn vill inte bli berörda av någon de inte litar på”

Här visar mottagaren att tryggheten har betydelse för hur barn upplever beröringen, vilket bland annat Birkestad beskriver. För ett barn som är beröringskänslig är det ytterst viktigt att beröringen är igenkännbar för barnet och att han/hon känner trygghet till den person som utför beröringen (Birkestad, 1999).

Några av mottagarna nämner även barn med olika funktionsnedsättningar, barn med speciella svårigheter som ”bokstavs barn”, exempelvis DAMP* och ADHD*.

En pedagog som är utbildad förskollärare och har varit verksam mer än 20 år skriver ”Inte så många erfarenheter”. Detta finner vi som märkligt då hon har varit verksam så lång tid att hon inte träffat på något barn som haft svårt med beröring. En av våra mottagare nämner att han/hon inte alls har några erfarenheter, då hon arbetat så kort tid. Detta har vi har större förståelse för. Fem mottagare har lämnat denna fråga blankt, eller fyllt i ”vet ej”.

En utmärkande mottagare nämner:

”Ju äldre de är – desto svårare att åtgärda det”

Vi tolkar det som att hon/han menar att det är viktigt att börja arbeta tidigt, redan i förskolan, med barn som har svårt med beröring då det är svårare att hjälpa det barnet desto äldre det blir.

5.4 Vad kan orsaken vara till att ett barn har svårt med beröring?

Under denna fråga svarar majoriteten av mottagare att orsaken till att barn har svårt med beröring kan vara att de får för lite beröring i hemmet och att föräldrar har erfarenheter av negativ beröring. Dessa citat speglar vad fler av pedagogerna nämner som orsaker:

”De kan ha fått för lite av det under sin uppväxt och är då inte van med det”

”Har aldrig fått det närhet från föräldrarna, dåligt självförtroende, barn med mycket stark integritet kan också ha svårt med beröring”

Andra aspekter som anges av våra mottagare är:

”En del barn får kanske sitt behov av beröring tillgodosett hemma och har då inte det behovet med andra. En del har helt enkelt en väldigt stark integritet. Vissa barn måste lära känna andra ordentligt och känna tillit och trygghet”

Detta är en intressant aspekt att om barns beröringsbehov tillfredställs hemma behöver de inte lika mycket beröring vid andra tillfällen som i förskolan. Detta betyder inte att vi ska beröra barnen mindre men vi tror samtidigt att de inte har lika stort behov som barnen som får lite beröring hemma.

Ett fåtal av mottagarna nämner olika funktionsstörningar som autism, DAMP och aspergers syndrom *, även att känselsinnet kan vara stört. En av våra mottagare nämner att reflexrester kan var en bidragande del. Vidare nämner ett fåtal av våra mottagare orsaker som:

”Otydliga vuxna som rör på ”fel” sätt, misshandel och sexuella övergrepp”

Här nämner också en av våra tillfrågade pedagoger att religion kan vara en orsak. Detta förklaras tyvärr inte mer ingående, men det visar att de kulturella aspekterna finns i medvetandet hos pedagogerna. Dessa resultat visar att det finns en kunskap om vad orsaken till beröringskänslighet kan vara.

Ett slående svar på orsaker till beröringskänslighet hos barn som vi fann intressant var:

”Orsaker kan vara fysiska, psykiska och sociala. Lika många orsaker som det finns barn som har svårt med beröring”. Vi som blivande pedagoger känner att det är viktigt att reflektera och skaffa sig kunskap om vilka orsaker som kan ligga till grund för beröringskänslighet för att på så sätt kunna hjälpa barnet på bästa sätt. Tre mottagare har valt att lämna frågan obesvarad.

5.5 Hur arbetar du med barn som har svårt med beröring?

Förhållningssätt som mottagarna uttrycker är viktiga är att vara försiktiga, ta steg för steg i den takt som passar barnet och skapa ett tillförlitligt förtroende. Olika arbetssätt som mottagarna arbetar med kan vara bland annat massage med taktila redskap och taktila lekar, exempelvis doktor och frisör. Pedagogerna uttrycker sig med följande ord:

”Först att sitta bredvid barnet vid lek och sagoläsning. Få barnet att sitta i knä och stressa ner. Ta en bil och köra på benet först och är det okej kan man fortsätta men aldrig om barnet inte vill”.

”Ge uppmuntrade ord, positivitet. För att sedan successivt kunna få, kunna närma sig barnet med en enkel klapp eller kram eller liknande”.

”Tar medvetet på de i olika rutinsituationer, där barnen inte alltid är medvetna om att de blir berörda”

”T.ex. lekar som visar att det inte är farligt att röra vid varandra, tillåtet att säga nej om man inte vill vara med”

”Samarbetsövningar, bygga upp ett förtroende mellan mig och barnet. Locka med intressanta och spännande saker för att på så sätt kunna närma mig barnet”

En av pedagogerna uttrycker sig med dessa ord:

”Att ha nära (söka) kontakt och visa det. Kram (alltid) Försöka ha tid och var nära barnet”

Det här visar att pedagogerna anser att det är viktigt att ta sig tid och att visa för barnet att man finns där för dem. En av våra mottagare använder sig förutom med sina händer också ögonen för att skapa en närmare kontakt med barnet för att så småningom närma sig barnet mer och mer.

Lekar där beröringen inte sker hud mot hud använder sig en del av pedagogerna av:

”Fjärilslarven: ett barn ligger under en filt. Han/hon är fjärilslarv. Alla andra masserar larven. Den blir en puppa blir sedan en fjäril och flyger ut”. I denna lek kan barnet som är under filten bestämma när den inte vill bli berörd mer och då ”flyga ut”. Det gör att barnet inte upplever beröringen som påtvingad.

En pedagog uttrycker att han/hon inte har någon direkt erfarenhet av beröringskänsliga barn och arbetar inte heller medvetet med beröring, men ger följande förslag: ”Man får försöka prata med barnet varför man inte får röra vid det. Kanske spela upp en teater om kramar mm”. Här hade det varit intressant med ett mer utförligt svar om hur han/hon tänkt att teatern skulle få barnen att vilja bli berörda mera.

Samtliga svar speglar hur fler av pedagogerna arbetar och vi ser det som positivt att flera av våra mottagare arbetar medvetet med beröring och beröringskänsliga barn. De flesta nämner att de är viktigt att ta det i barnets egen takt och sakta bygga upp ett förtroende.

Förvånade nog uttrycker endast en pedagog att man först måste finna orsaken till varför barnet har svårt med beröring innan man kan hjälpa barnet. Vi anser att det är av vikt att arbeta efter barnens egna villkor och för det måste vi först veta orsakerna eller åtminstone ha reflekterat kring eventuella orsaker för att på så sätt kunna hjälpa barnet på bästa sätt.

På denna fråga har två valt att lämna frågan obesvarad och en pedagog nämner att han/hon inte har någon erfarenhet av det.

5.6 Finns det någon skillnad mellan pojkar och flickor när det gäller beröring, vilken?

Majoriteten av mottagarna svarade att de inte kunde se någon skillnad mellan pojkar och flickor. Fyra av våra mottagare valde att lämna denna fråga obesvarad. De mottagarna som utvecklar denna fråga nämner orsaker som barns uppfostran, att det är våra nedärvda könsroller som påverkar skillnaden. En del av mottagarna anser att flickor har lättare med beröring och söker upp beröringen själva medan pojkar är mer avvaktande och drar sig undan. Pojkar emellan väljer att brottas med varandra medan flickor är mer för mjukare tag exempelvis kramar. En pedagog uttrycker sig så här:

”I grunden tror jag inte att det finns någon skillnad. Men sen kan uppfostran och bemötande utveckla barns olika upplevelser av beröring. Exempel: flickor ska man krama och gosa med medan man busar med pojkarna i kudrummet. Särskiljer man pojkar och flickor, som exemplet ovan, tror jag att de barn kanske upplever beröring på olika sätt”.

En annan pedagog skriver:

”Nej, däremot tror jag att vi vuxna omedvetet berör pojkar och flickor olika. T.ex. brottas och boxas med pojkarna, mer fysiska saker. Flickorna sitter i knäet och blir kramade t ex”.

Detta visar att flera pedagoger är medvetna om att det kan finnas en skillnad i bemötandet men att de alla gånger inte är medvetna i situationerna på förskolan.

Flera av pedagogerna uttrycker att det också kan vara åldersrelaterat hur barn upplever beröring. ”Pojkar kan nog skämmas då de kommer till omkring fem år om man kramar dem medan flickor lättare kommer till en och vill kramas”.

Några av mottagarna beskriver att de ibland berör flickor och pojkar på olika sätt. Brodin & Hylander (1998) skriver att de flesta pedagoger vill möta varje barn som en unik människa och inte efter kön. Men att de många gånger inte gör det beroende på att de traditionella könsrollerna är djuprotade. En av våra mottagare uttrycker att det kan finnas en kulturell skillnad. Att invandrapojkar har svårare med beröring än svenska pojkar. Enligt Brodin & Hylander kan beröring mellan människor ta sig i olika uttryck och kan även skilja sig i olika kulturer. I vissa länder har man en nära kontakt med barnen i förskolan medan man i andra länder håller mer avstånd på förskolan och menar att den nära kontakten ska ske i hemmet med föräldrarna.

Några av de tillfrågade pedagogerna nämner också att det kan vara individuellt hur pojkar och flickor upplever beröring:

”Mest lika när de är små, när pojkarna blir större kommer de spontant när de har slagit sig eller är ledsna. Flickorna är oftare nära lite när som helst, men det är väldigt olika från barn till barn, ibland är det tvärtom”.

Det anser vi vara en bra uppfattning även om vi kan se att det finns en skillnad i sättet vi bemöter, behandlar och berör flickor och pojkar. Men vi anser också att det är väldigt individuellt vilket vi diskuterar vidare i vår resultatanalys och slutdiskussion.

6. RESULTATANALYS OCH SLUTDISKUSSION

Vårt syfte med denna uppsats är att undersöka hur pedagoger i olika förskolor arbetar med beröring. Vi ville främst se hur pedagoger arbetar med de barn som är taktilt känsliga. I vår litteraturgenomgång valde vi att bearbeta våra problemformuleringar, för att få en djupare kunskap inom ämnet. Då det finns mycket skrivet om beröring avgränsade vi oss. Dessvärre finns det inte så mycket skrivet inom svensk forskning om de taktilt känsliga barnen, det vill säga hur verksamma pedagoger arbetar med dessa barn. Därför valde vi att belysa denna del i vår enkätundersökning då vi hoppades på givande svar från pedagogerna.

På den första frågan i vår enkätundersökning svarade samtliga våra mottagare att beröring är något positivt. Vi tycker att det är mycket bra, att de som arbetar ute i verksamheten är positivt inställda till beröring trots att alla pedagoger inte berör barnen medvetet. En bidragande orsak till det kan vara, som Jelvéus (1998) nämner, att vi lever i ett ”icke- taktilt samhälle”, där vi lever i en stressad vardag och inte berör varandra tillräckligt mycket. Vi anser att det därför är oerhört betydelsefullt att man redan i förskolan arbetar medvetet med beröring. I vår fråga till pedagogerna om orsaker till att en del barn har svårt med beröring, svarade våra mottagare att en av anledningarna kan vara att barnen får för lite beröring hemma, eller att föräldrarna har dålig erfarenhet av positiv beröring. Vi anser att beröring inte bara är klappar och kramar, utan det kan även vara något negativt, som slag och sparkar, då barnen också blir berörda. Trots det har endast en av våra 45 mottagare förknippat begreppet beröring med något negativt. Anledningen till att majoriteten förknippade beröring med något positivt, tror vi har att göra med att slag och sparkar inte räknas in i begreppet beröring. Vi tror också att ens egna erfarenheter kan spegla vad man förknippar med beröring.

Vi valde att börja med vår enkätundersökning, samtidigt som vi läste in oss på den litteratur vi valt. När vi sedan skulle bearbeta vår litteratur uppkom aspekter som vi inte hade tagit med i vår enkätundersökning. Vi känner i efterhand att vår enkätundersökning saknar en fråga, hur kan vi lära barnen att skilja på bra och dålig beröring. I våra svar fann vi inte några antydningar till att pedagogerna pratar om bra och dålig beröring. Denna del kunde ha täckts av frågan hur arbetar du med beröringskänsliga barn. Den frågan kunde sedan ha följts med en mer riktad fråga om pedagogerna pratar med barnen om bra och dålig beröring och i vilket sammanhang? Om pedagogerna inte pratar med barnen undrar vi varför de inte gör det?

Vår erfarenhet är att man i förskolan i ganska liten utsträckning talar med barn om bra och dålig beröring. Vi anser dock att en sådan diskussion skulle vara värdefull. Det är viktigt för barnen att få vara medvetna om rätten till sin egen kropp och rätten till att säga nej då de känner att beröringen känns fel. Som vi presenterat i litteraturgenomgången kan det finnas en misstänksamhet när det gäller beröring i förskolan. Field (2001) skriver att lärarna i de amerikanska skolorna uppmanas att inte ta i sina elever, för att beröring inte ska misstolkas som sexuella närmanden. Vi är av den uppfattningen att den misstänksamhet som finns mot beröring, inte får leda till att den spontana beröringen, eller de lekar där beröring innefattas försvinner. Detta nämner även Ellneby (1994).

I den forskning som vi har funnit om skillnader mellan pojkar och flickor, hur de är mottagliga för beröring, fann vi att det faktiskt finns en skillnad mellan hur de olika könen upplever beröring. Vi anser själva att det är väldigt individuellt, hur man upplever beröring. Den sociala uppfostran, som kan vara olika för pojkar och flickor kan vara en bidragande orsak till de skillnaderna. De mottagare som valt att besvara frågan anger orsaker som barns uppfostran, att det är våra nedärvda könsroller som påverkar skillnaden. Vi menar, att om vi blir mer medvetna om hur vi uppfostrar barnen, kan vi påverka den skillnaden. Andra intressanta synpunkter som nämns är att invandrapojkar har svårare med beröring än svenska pojkar. Fler av våra mottagare har även valt att nämna ålder som orsak då de menar att när man når en viss ålder kan beröringen upplevas som ”pinsam”. Vi tror att de kulturella och de individuella erfarenheter men även nedärvda könsroller som barnen har med sig har betydelse för hur barnen upplever beröring.

Vår uppfostran påverkas av hela samhället, allt ifrån pojkbabysar i blått och flickbabysar i rosa till vad som krävs av pojkar respektive flickor, vad man ger dem för leksaker och så vidare. Vi tror att vi i allmänhet uppfostrar pojkar att bli mer självständiga än flickor, pojkarna ska var tuffa, inte gråta eller visa känslor. Några av våra mottagare anser att flickor har lättare med beröring och att de söker upp beröringen själva. Pojkar emellan väljer att brottas med varandra medan flickor är mer för mjukare tag, exempelvis kramar. Vi anser att flickor är mer vana vid beröring. De får mer av detta under sin uppväxt genom att man till exempel flätar håret på dem eller målar deras naglar. Detta gör att de själva har lättare att ge beröring. Enligt

Jelvéus (1998) uppfattar flickor beröring som något mer positivt, medan pojkar kan uppleva beröringen som inkräktande på deras privata revir.

Som vi presenterat i resultatet, har de flesta av våra mottagare tyckt att det inte kan se någon skillnad mellan pojkar och flickor, när det gäller beröring. Detta finner vi tänkvärt men det hade varit intressant med en vidare förklaring om varför. En förklaring till att de inte ser någon skillnad, tror vi, kan vara att det inte har reflekterat över skillnader eller att de berör flickor och pojkar på samma sätt. De mottagare som valt att inte besvara denna fråga, kan man antingen tolka som att de svarar nej på frågan eller så orkar de inte besvara den då den var den sista frågan i enkäten.

På frågan vad beröringsbrist kan leda till, anger våra mottagare effekter, som att barnen får brist på empati, att de får problem med det sociala livet och att de senare kan få problem med relationer, och att de blir mer utåtagerande och slåss och sparkas. Två av våra mottagare tar upp att beröringsbrist kan leda till döden. Vi anser att detta stämmer bra in på vad vi själva tror. Det är just därför vi ska beröra barnen. Att känna empati och ha social kunskap anser vi vara de viktigaste egenskaper att inneha, för att kunna bli fungerande människor i vårt samhälle. Uvnäs Moberg (2000) menar också att beröring mellan människor inte bara är bra för den enskilda personen utan för hela samhället. I våra mottagares svar kan vi se att det finns kunskap i vad beröringsbrist kan leda till och det känner vi en trygghet med eftersom man arbetar med barn i tidig ålder och då vi anser att grunden läggs för en fortsatt god utveckling i barns liv.

Som vi redogjort för är beröring viktigt för barnets hela utveckling och även genom hela livet. Men vad gör man om barn inte vill bli berörda, om de reagerar negativt när man tar på dem?

På frågan vilka erfarenheter pedagogerna har av beröringskänsliga barn och vad beröringskänslighet kan bero på svarar pedagogerna att barn som har svårt med beröring ofta visar ett utagerande beteende, där de är våldsamma och aggressiva. En del barn kan visa tecken på inbundenhet, det vill säga att man inte når fram till dem. Eller kan det vara så att de har så stark integritet att det inte vill bli berörda. Vi tror att alla har en egen gräns för hur nära en annan människa får komma och vi har olika avstånd till olika personer. Det måste vara en

människa, som vi känner oss trygga tillsammans med för att beröringen ska kännas bra. Att ett barn har fysiska eller psykiska handikapp, såsom DAMP och ADHD kan göra att de upplever taktill stimulering som obehaglig och behöver då beröras på olika sätt. För att kunna hjälpa dessa barn behövs särskild kunskap, kunskap som vi inte berört i denna uppsats.

Hur kan vi arbeta med dessa barn som visar tecken på taktillt försvar? Våra mottagare nämner under denna fråga att det är viktigt att man ger barnet den tid de behöver. Det är ytterst viktigt att inte tvinga på något barn beröring. De säger vidare att det är nödvändigt att bygga upp ett förtroende till barnet, så att barnet känner sig tryggt. Som vi också nämnt är taktila lekar, som doktor och frisör ett bra hjälpmedel när beröring känns svår. En annan möjlighet är att använda sig av taktila redskap i arbetet med barn. Några pedagoger använder också någon form av massage. Tilläggas kan att massage direkt på huden kan vara känsligt, det är att rekommendera att ha tröjan på när man börjar massera ett taktillt känsligt barn.

Till sist har vi tittat på våra mottagares yrkesbeteckning och hur länge de arbetat i verksamheten i förhållande till deras svar. Vi har sett en skillnad i svaren, dock inte beroende på vilken yrkesbeteckning och antal verksamhetsår. I vissa fall har vi sett att de som arbetat länge inom verksamheten har generellt sätt mer erfarenhet av barn som har taktillt försvar än de som arbetat 0-5 år även om det finns undantag. Vi trodde att vi skulle se en ännu tydligare skillnad mellan yrkeserfarenhet, att desto längre man har arbetat desto mer kunskap och där igenom mer uttömmande svar.

6.1 Slutord

Beröring är inte en självklarhet för alla eftersom vi har olika behov av beröring. Vi måste i förskolan arbeta medvetet med beröring och stödja de barn som har svårt med beröring. Om barnet lider mycket och omgivningen runt omkring blir kaotiskt är det viktigt att söka hjälp hos en psykolog eller liknade. Det är viktigt att vara observant på barnets signaler och inte göra något som barnet inte vill när det gäller beröring. För ett barn som lider av taktillt försvar kan dess omvärld upplevas kaotiskt. Särskilt på förskolan där beröring är en del av vardagen, alltifrån på- och avklädning, blöjbyten och toalettbesök. Vi rör barnet ständigt utan att egentligen tänka på det. Vi har alla varit med om barn som slingrar sig när vi ska klä på dem, som ryggar tillbaka när vi tar på deras rygg. Dessa beteenden behöver inte betyda att de är beröringskänsliga, men om det är återkommande behöver man arbeta med det. Det är även

viktigt att ha ett bra samarbete med hemmet och att det finns en dialog om hur barnet upplever beröring. Det kan som sagt finnas olika orsaker till att barnet upplever alldaglig beröring som något obehagligt. Det måste vi ha förståelse för och kunskap om för att på så sätt kunna hjälpa barnet på bästa sätt. Till slut vill vi betona orden från titeln på denna uppsats *Berör mig - men på mina villkor!*

REFERENSLISTA

Almaas, Gundi ”Kramar, kel och gos... Mjuka, kärleksfulla händer som tar på bebisens hud” i *Vi föräldrar* januari 2000

Ayers, Jean (1988) *Sinnenas samspel*, Stockholm: Psykologiförlaget

Backman, Jarl (1998) *Rapporter och uppsatser*, Lund: Studentlitteratur

Birkestad, Gunilla (1999) *Beröring i vård och omsorg – en teoretisk sammanfattning*, Solna: Ófeigur förlag

Brodin, Marianne & Hylander, Ingrid (1998) *Att bli sig själv*, Stockholm: Liber

Burell, Kerstin & Kylén, Jan-Axel (2003) *Metoder för undersökande arbete. Sju-stegsmodellen*, Stockholm: Bonniers

Ejvegård, Rolf (1993) *Vetenskaplig metod*, Lund: Studentlitteratur

Ekengren, Kerstin & Hjerppe, Barbro (1995) *Beröring - vår viktigaste förnimmelse*, Umeå: SIH läromedel.

Ellneby, Ylva (1991) *Barns rätt att utvecklas - en handbok om barns motoriska, perceptuella och språkliga utveckling*, Stockholm: Sveriges utbildningsradio AB

Ellneby, Ylva (1994) *Om du inte rör mig så dör jag*, Stockholm: Sveriges utbildningsradio AB.

Field, Tiffany (2001) *Touch*, Cambridge, Massachusetts: MIT Press

Fyrand, Ole (1996) *Det gåtfulle språket – om hundens kommunikasjon*, Oslo: Universitetsforlaget AS

Berör mig – men på mina villkor, en studie om hur pedagoger arbetar med beröring i förskolan.

Förskoletidningen 3/98

Heath, Alan & Bainbridge, Nicki (2001) *Babymassage – berörings om ger lugn och trygghet*, Stockholm: B. Wahlströms bokförlag AB

Holme, Idar Magne & Krohn Solvang, Bernt (1997) *Forskningsmetodik – om kvalitativa och kvantitativa metoder*, Lund: Studentlitteratur

Jelvéus, Lena (1999) *Berör mig! Massage för små och stora barn*, Stockholm: Sveriges utbildningsradio AB.

Jelvéus, Lena (2000) *Berör mig också! - en handbok i äldre massage*, Stockholm: Gothia

Johansson, Bo & Svedner, Per Olov (2001) *Examensarbetet i lärarutbildningen*, Uppsala: Kunskapsföretaget

Leboyer, Frederick (1976) *Kärleksfulla händer*, Stockholm: Aldus

Norstedts svenska ordbok (1990) Stockholm: Norstedts förlag

Strandberg, Lina, ”Ömsint beröring får kroppen att jubla” i *Dagens nyheter* 23 mars, 2004a

Strandberg, Lina, ”Händer som kan ge patienter lugn och lindring” i *Dagens nyheter* 25 mars, 2004b

Trost, Jan (1994) *Enkätboken*, Lund: Studentlitteratur.

Läroplanen för förskola (1998) Stockholm: Skolverket och Fritzes AB

Uvnäs Moberg, Karin (2000) *Lugn och beröring. Oxytocinet läkande verkan i kroppen*, Stockholm: Natur och kultur

Berör mig – men på mina villkor, en studie om hur pedagoger arbetar med beröring i förskolan.

Wahlström, Catarina, ”Prata med barn om bra och dålig beröring” i *Förskolan* 7/2002

Wärneryd, Bo m.fl. (1990) *Att fråga? – om frågekonstruktion vid intervjuundersökningar och postenkäter*, Stockholm: Statistiska centralbyrån

Internetadresser:

<http://www.beroring.se/> (04-05-24), kl: 12.31

<http://hem.passagen.se/ssia/teori.htm> (04-05-24) kl: 13.03

<http://www.bo.se/> (04-05-24), kl: 13.10

Bilaga 1

Viktiga ord och begrepp

(Ellneby, 1994 & Norstedts svenska ordbok, 1990)

ADHD - attention deficit hyperactivity disorder, överaktivitetssyndrom med uppmärksamhetsstörning

Apatisk - tillstånd av ligkiltighet

Asperger syndrom - ett ofta livslångt, psykiatriskt handikapptillstånd. Ibland uppfattat som personlighetsstörning

Auditiva - hörselintryck

Autistisk - en form av störning hos hjärnan som påverkar barnets förmåga att knyta an till människor, händelser och föremål

Babinskireflex - stortån böjs uppåt och övriga tår spretar när någon berör den yttre fotranden

Beröringskänslighet/ taktil känslighet - hur känslig man är för beröring

Epilepsi - en sjukdom med anfallsvis uppträdande, svåra kramper

Exploatera - hänsynslöst utnyttjande

DAMP – deficits in attention, motor control and perception, problem med uppmärksamhet i kombination med svårigheter att kontrollera rörelser samt störning i varseblivningen.

Gripreflex - att gripa tag om föremål och hålla fast, finns i både händer och fötter

Massage - bearbetning av kroppens mjukdelar med händer genom gnidning eller knådning eller med apparatur

Prematurfödda - barn som är för tidigt födda

Primitiva reflexer - ofrivillig rörelse framkallad av ett sinnesintryck och utan viljans medverkan.

Signalsubstans - ämne som förmedlar överföring av nervimpulser

Spastisk - en som har muskelryckningar

Taktil/tactus - känselsinnet

Taktila defensiva reaktioner - att reagera avvisande och negativt eller med obehag på känselimpulser

Visuella - synintryck

Bilaga 2

Hejsan!

Vi är två studenter som heter Ann Ardnell och Ylva Franzén. Vi studerar på lärarprogrammet vid Campus Norrköping, Linköpings universitet. Vi läser 140 poäng, det vill säga tre och ett halvt år. Idag har vi ca 1 års studier kvar, (klara i januari). Under utbildningen ska vi skriva ett examensarbete i form av en C-uppsats på 10 poäng.

I vår uppsats har vi valt att skriva om begreppet "beröring". Vi är nyfikna på hur förskolor arbetar med beröring, ex med barn som har svårt med beröring. För att samla in information har vi utformat en enkät. Enkäten innehåller sex frågor som tar upp hur pedagoger arbetar med beröring. Vi undrar därför om intresset finns på er förskola och hos era pedagoger att svara på denna enkät.

Svaren kommer att behandlas anonymt och förskolan kommer heller inte att namnges.

Har ni frågor kan ni skicka ett e-mail eller ring till någon av följande adresser/tel nr: :

Ann – annar555@student.liu.se eller XXXX-XXXXXX

Ylva – ylvfr119@student.liu.se eller XXXX-XXXXXX

TACK!!

Med vänliga hälsningar

Ann och Ylva

Bilaga 3

Enkät kring begreppet ”beröring”

Ringa in de alternativ som passar dig:

Man   Kvinna

Barnskötare   Förskollärare   Annat: _____

Ringa in det alternativ som passar dig.

Jag har varit aktiv inom yrket i:

0 – 5 år   5 – 10 år   10 - 20 år   Mer än 20 år

1. Vad tänker Du på när Du hör begreppet ”beröring” ?
2. Vad kan brist på beröring leda till tror Du ?
3. Vad är Din erfarenhet av barn som har svårt med beröring ?
4. Vad kan orsaken vara till att ett barn har svårt med beröring ?
5. Hur arbetar Du med barn som har svårt med beröring ?
6. Finns det någon skillnad mellan flickor och pojkar hur de upplever beröring, vilken ?

Tack för Din medverkan!! /Ann o Ylva